

Hegedűs András 2005-ben megjelent cikke az akkor száz éve született dr. Valkó Arisztid életéről.

Szólj Már, 2005. II. évf. 1. szám

Száz éve született Solymár régésze

Száz évvel ezelőtt, 1905. január 29.-én született Budapesten Valkó Arisztid helytörténész, régész és enettörténész, a solymári vár első feltárója. Felvidéki eredetű családja a XX. század elején költözött a solymári vasútállomás melletti, ma Vasút utca 2. szám alatti kastélyszerű épületbe. A család minden tagja élénken érdeklődött a művészetek iránt: édesapja borszobrász, öccse szobrászművész volt, későbbi felesége, Újlaky Margit egyik alapítója volt a solymári zeneiskolának, de közeli rokonságban állt a család Henszlmann Imre építésszel is. Valkó Arisztid 1928-1933 között a budapesti tudományegyetemen jog- és államtudományokat hallgatott, de a jogi doktorátus mellett művészettörténetből is vég bizonyítványt szerzett a bölcsészkaron, Toldy Lászlónál pedig zenetörténelmet tanult. Még tizenévesen, 1924-ben jutott tisztviselői álláshoz a vármegyénél, diplomázása után pedig városi aljegyző lett Vácott (1936-43). Ezt követően miniszteri titkárrá tették meg a Honvédelmi Minisztériumban, ahol hat év alatt fél tucat kormány hasonló számú minisztere mellett dolgozhatott. 1952 és 1962 között többek között az Iparművészeti Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár és a Nemzeti Galéria számára végzett különféle kutatásokat. 1962-től 1970-es nyugdíjazásáig a Magyar Mezőgazdasági Múzeum munkatársa lett, ezt követően pedig - a Zenetudományi Intézet megbízásából - az Országos Levéltár zenetörténelmi anyagát kutatta és dolgozta fel.

Még fiatal diák volt, amikor már felkeltette figyelmét a lakásukkal szomszédos Várhegy, így hamar bekapcsolódott édesapja ottani régészeti kutatásaiba. Idővel több régi okiratban is olyan utalást talált, miszerint a területen Mátyás-korabeli vár állt, amely a török időkben mentő maga fogott a terület felásatásának - dacára annak, hogy a felszínen épületromoknak még ekkor sem volt nyoma, sőt a dombtetőt az első világháború idején a gyakorlatozó katonaság alaposan feltúrta.

A képzett szakember sejtése tökéletesnek bizonyult, hiszen ásatásai nyomán nemcsak a középkori vár létére derült fény, de a várdombon és annak lábainál bronzkori település nyomaira, valamint egyéb őskori és római leletekre is rábukkant. Kiást a vár egyes részeit, mint az Öregtorony, és a palota néhány faldarabját, emellett nagy számú apróbb tárgyi leletet is felszínre hozott. Az ásatásoknál nagy segítségére voltak a helyi leventék, akik a munkát társadalmi munkában, fizetség nélkül végezték. A feltárás több szakaszban, 1928-tól egészen 1943-ig tartott, de a munka nyomán először rajzolódtak ki újra, hosszú századok után a még fellelhető faImaradványok révén, az egykori vadászkastély körvonalai. Kutatásai bebizonyították, hogy a XV. századi késő gótikus reneszánsz vár azonos azzal a vadászkastéllyal, melyet feltehetőleg csáktornyai Laczkfi István építtetett, és egykor Mátyás király is birtokolt. Munkáját később más régészeti feltárások is követték, melyek a romterület további részleteit hozták napvilágra, az úttörő szerep azonban mindenképpen az övé volt. Többször igyekezett hivatalos fórumok segítségét is megszerezni, a teljes feltárás és rekonstrukció, illetve egy helyi múzeum létesítése érdekében.

A várban és a falu egyéb területein talált régészeti emlékek egy részéből várkastély-szerű házában látogatható gyűjteményt is berendezett, így a műemlék jellegű épület csakhamar mint Valkómúzeum vált közismertté. Az érdeklődők az udvaron és a nyitott folyosón berendezett kőtárat tekinthették meg, sőt az egyik szobában néhány tárlóra való kisebb tárgy is látható volt. Nagy fájdalom volt, mikor a kiállítás két igen értékes darabját - két szakállas puskacsövet - tolvajok lovasították meg, akik feltehetőleg a „700 éves Solymár” kiállítás ismertetőjéhez készített fényképekről szereztek tudomást azokról. Az általa feltárt leletek egy része - még életében - a Nemzeti Múzeumé, illetve a Helytörténelmi Gyűjteményé lett, halála után pedig régészeti hagyatékának zöme is a Templom téri gyűjteményhez került.

Solymár és a solymári vár történetét számos tanulmányban dolgozta fel, de ezek mellett jelentősek a fertődi Esterházy-kastéllyal foglalkozó munkái, valamint Haydn-, Liszt és Erkel-kutatásai. Fő művei között említhető az 1939-ben megjelent Régészeti és Történelmi emlékek Pest vármegye területén, illetve A száz éves Operaház válogatott iratai c. könyve. Tanulmányai között találunk Mosonyi Mihály zeneszerző életéről írt, tér képtudományi kutatásokkal kapcsolatos, vagy éppen egy Deák Ferencről szóló népi költemény felfedezését ismertető cikket is. Érdekesebb levéltári gyűjtései közül kiemelhetők Thoroczkai Wigand Ede szecessziós építészről, Hollósy Simon és Aba-Novák Vilmos festőkről beszerzett anyagai; értékes művészleveleket ástott elő Wlassich Gyula kultuszminiszter hagyatékából, többek között Székely Bertalantói, Rippl-Rónai Józseftől vagy Madaras Viktortól.

Hegedűs András összefoglalója a várdombon átadott, felújított vár avatásáról 2006-ban.

Szólj Már, 2006. III. évf. 10. szám.

Várvató a Mátyás-dombon

Színes műsorkavalkáddal, több órás ceremóniával avatták fel szeptemberutolsó vasárnapján a részlegesen helyreállított és visszaépített solymári várat. Az ünnepélyes zászlófelvonás után leleplezték a vár feltárásáért sokat tevő két helytörténész emléktábláját, majd a jelenkori helyreállítás részleteiről számoltak be a szakemberek. Kertész Péter plébános elmondta: mostantól minden ősszel egy istentiszteletet a várban kíván megtartani.

Talán sosem látott még annyi autót a Mátyás-domb, mint amennyi szeptember 24-én állta körül falunk várhegyét: noha az országos média ingerküszöbét nem lépte át a helyreállított várromunk felavatása, a helyiek közül - a kritikus hangok ellenére is - százakat érdekelt az esemény. Négyes zászlófelvonással kezdődött a program, ezután a Helytörténeti Társaság képviselőjében Hamvas Márton és Iván Józsefné leleplezte a vár korábbi kutatóinak, dr. Valkó Arisztid régésznek és dr. Jablonkay István muzeológusnak az emléktábláját.

Enczmann László polgármester köszöntő beszédében mindkét kutatómunkásságát méltatta, majd reményét fejezte ki, hogy a vár a későbbiekben színes programok egész sorának színhelyévé válhat. Jablonkay Mária a vár korábbi feltárási hullámairól tartott - személyes élményekben sem szűkölködő - beszámolót, ezután pedig Feld István régész és Szalay Gábor építész beszélt a most végzett munkákról. Kertész Péter kanonok-plébános bejelentette, hogy ezután minden szeptember utolsó vasárnapján misézni kíván a solymári várban - utóbb felmerült, hogy ez a nap akár a Solymári Vár Napja is lehet.

A szónoklatokat követően a reneszánsz hangulatot felidéző kultúrccsoportoké és együtteseké lett a főszerep: az általánosiskola gyennekkórusa és hangszeres zenészei éppúgy a középkor zene világával töltötték meg a várudvart, mint a XIII. századig is visszanyúló Bourdon kvartett. A zenés programokkal egy időben zajlott az SKE által szervezett solymászbemutató, ami ugyancsak jócskán vonzott kicsiket-nagyokat egyaránt. A záró műsorszám azonban ismét mindenkit visszacsábított a várudvarba: a TűzTűzmadarak nevű mutatványos csoport fergeteges előadásában még maga II. Ulászló sem találhatott volna kivétnivalót.

Érdekeség, hogy a megújult vár az átadást követő napokban új foglalkozási ágat is életre hívott: egy botcsinálta, önjelölt idegenvezető telepedett meg a romok között, zavaros - és alapvető ismeretek hiányáról ta-núskodó - történetekkel traktálva a látogatókat. A helyenként erősen pontatlan adatokkal dobálózó, bár igen lelkes férfi többek közt arról próbálta meggyőzni az erre járókat, hogy félre lettek tájékoztatva: itt ugyanis sosem vár állt, hanem a pálosok szakrális helye. Állítását azonban - amennyire meg tudtuk állapítani - semmivel sem igyekezett alátámasztani.

Hegedűs András tudósítása a 2006-ban elkészült keleti öregtorony állapotáról.

Szólj Már, 2006. III. évf. 8. szám.

Szerkezetkész a vár kilátótornya

Atadás: még a választás előtt Július végére komoly látványossággal gazdagodott a falu: szerkezetkész állapotba került, így már messziről láthatóvá vált a vár egykori lakótornya helyén készülő kilátótorny. Befejeződött a kerítőfalak felmagasítása, és jól haladnak a munkák az egyéb létesítmények kivitelezésével is. A régészeti feltárás során azonban felszínre került egy eddig ismeretlen, rejtélyes pince is, ami még további feladatot ad a kutatóknak. Emiatt a várbéli feltárás az idén elkészülő létesítmények átadásával sem fejeződik be, főleg, mert az újonnan előkerült pince az egész vár talán legérdekesebb része lehet.

Az idénre tervezett feltárási és rekonstrukciós munkák egyébként az eredeti terveknek megfelelően alakulnak. A várfalakat végig megmagasították, leszámítva egy 10-15 méteres szakaszt a déli oldalon ahova korlát kerül, illetve a pince által érintett falrészre; és elkészült a kapuzat, valamint a kilátótorny gerendaszerkezete is. Befejeződött a torony tetőcserepezése is, lapzártánk idején éppen a korlátok rögzítésén, a lépcsők utolsó csomóponti megerősítésein és az ereszcsonnak kialakításán dolgoznak. Hátravan még a deszkaburkolat elkészítése mindkét fa építményen, valamint azoknak a díszítő

deszkaelemeknek az elhelyezése, amelyek a várban talált (jelenleg a múzeumban őrzött), szakállas puskához való lőrést imitálják.

A várkút idén helyreállítandó részének vasbeton szerkezete ugyancsak elkészült, és kész a belső kőburkolat is. Lapzártánk idején kezdik a Szalay Gábor tájékoztatása szerint - bevezették a vizet is, s a kútház négy oldalára négy, bronzból készülő, sólyomfej alakú nyomógombos vízköpő is kerül. Ez utóbbiakat Rumán Sándor szobrászművész készíti, míg a várkapuhoz kerülő címerek Bogdán István és Némethy Georgina munkáját dicsérik.

A már említett pincére voltaképpen egy korábbi szakszerűtlen falrestaurálásnak köszönhetően bukkantak rá a régészek. Amikor ugyanis kiderült, hogy néhány éve nem mindenütt az eredeti alapfalakat magasították meg, az ásatásvezető úgy döntött, hogy vissza kell bontani a rossz falrészletet, és mélyebbre kell ásni az alapok feltárása érdekében. Ekkor került elő a téglával boltozott, és valamilyen egynemű anyaggal kitöltött üreg, mely első közelítésben leginkább egy borpincére emlékeztet. Ennek egyelőre a funkciója és a keletkezési ideje is ismeretlen, de az ezzel kapcsolatos kérdések némelyikére talán választ ad az augusztus 7-től tovább folytatott feltárás.

Az üreg környékén igen gazdag leletanyag került elő, köztük egy törött kard és egy teljes lószerszám, ami pedig ritkaság a hasonló régészeti helyszíneken. Tervek szerint ezért a pince fölött, a végleges feltárás után egy fedett, több szintes kiállítóteret alakítanak majd ki. Ehhez azonban még több idő és további források is szükségesek, így a várban vélhetőleg a jövő nyáron is lehet majd régészekkel találkozni. Az idén elkészülő létesítmények átadását azonban ez nem befolyásolja: ennek ünnepélyes ceremóniája előreláthatólag szeptember második felében zajlik majd.

Hegedűs András írása a vár műszaki átadásáról 2006-ban

Szólj Már, 2006. III. évf. 9. szám

Simán zajlott a Vár műszaki átadása - Folytatni kell, de hogyan?

Problémamentesen zajlott le szeptember 11-én a helyreállított solymári Vár műszaki átadása, s az önkormányzatot képviselő beruházás-szervező cégnek semmilyen lényegi észrevételt nem kellett tennie a kivitelezés miatt. A cégvezető szerint azonban a félig kész restaurálást mindenképpen folytatni kell, csak éppen kérdéses, hogy miből. Komoly gondot jelenthet, hogy a műszaki átadás napján megszűnt a romterület őrzése, pedig a Vár feltáratlan pincerésze vélhetőleg még mindig igen gazdag leletanyagot rejt.

Szűk körben zajlott le a solymári Vár műszaki átadása a Búcsút követő hétfő délelőtt, az eseményen az önkormányzat részéről még a polgármester úr sem vett részt. A beruházót így csak a lebonyolítást megszervező cég vezetője és egy munkatársa képviselte, rajtuk kívül az átadáson Szalay Gábor építész-tervező, Feld István régész, valamint a kivitelező cég és a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal egyegy illetékese vett részt. Az átadás előtti bejárásom során is jelen lehetett, magáról az átadásról azonban csak annak megtörténte után kaphattunk tájékoztatást.

Csíky Gábor, a projektet lebonyolító Csíky és Társa Beruházás Szervező Kkt. ügyvezető igazgató elmondása szerint a műszaki átadás problémamentes volt: a kivitelező mindent elvégzett, ami szerződés szerinti feladata volt. A helyreállítási munkákhoz szükséges pénz nagy részét európai uniós pályázati forrásból sikerült előteremteni, s a munkák során teljesült az erről szóló AVOP-szerződés összes feltétele is. Csíky Gábor ugyanakkor elmondta: az önkormányzat részéről menet közben néhány plusz igény is felmerült, elsősorban a működtetés témájában. Ezek megvalósításának mikéntje jelenleg még vita tárgya, lapzártánk időpontjáig még nem dőlt el, milyen útmutató táblák tájékoztatják majd a látogatókat, hogyan oldják meg a szemétyűjtést, milyen zászlók kerüljenek a zászlótartó oszlopokra.

Külön fejfájást jelent az önkormányzatnak a terület őrzése: a kivitelező Nova-Alpin Kft. ugyanis - az ő részükről érthető okokból - csak a műszaki átadást követő napig biztosította az őrzést. Ismeretes ugyanakkor, hogy az ásatás során olyan leletanyagban bővelkedő "pincére" bukkantak a régészek, amelyek további feltárása szükséges, s annak befejeztéig fontos lenne őrizni a területet. Ráadásul - a rongálás veszélye miatt - az új létesítmények felügyelete még akkor is indokolt lenne, ha az ásatások már befejeződtek volna.

Az idén elkészült munka azonban csak félig kész restaurálás - szögezte le Csíky Gábor -, hiszen jó pár dolog hátra van még ahhoz, hogy a solymári Vár igazi turistacsalogató látvány lehessen. Kialakításra vár még egyebek között egy autóparkoló a Mátyás-domb lábánál, de megoldandó a "tisztességes" feljutás is, hiszen a mostani bokatorró út aligha vonzó a látogatók számára. A teljes régészeti procedúrából sem csak

az említett pinceszint és az onnan induló, feltételezett alagút feltárása hiányzik, de hátra van a várkút feltárásának befejezése is. Csíky úr minderről elmondta: a műszaki átadást követően arra inspirálta a polgármestert, hogy az önkormányzat nagyon gyorsan állítsa össze a szükséges pályázati anyagot, és mihamarabb nyújtsa is be azt - annál is inkább, mert mindenkinek az az érdeke, hogy az összes hátralévő munka megoldása egyszerre történjék meg.

* * *

A Várban egyéb ként még a műszaki átadás idején is folytak a régészeti munkák, Feld István vezetésével. A régész lapunknak elmondta: nem kizárt, hogy a pinceszinten idén nyáron feltárt boltív egy Óbuda felé vezető alagút bejárata. Mint mondta, a bejárat melletti téglapadozat kialakítása előtt, annak helyén egy hatalmas beomlott üreg került elő, ezért attól tart: a homokkőbe vájt feltételezett alagút feltárásának folytatásakor beszakadhat a kellő körültekintés nélkül kivitelezett téglapadló. Mint megtudtuk, a "pinceszint" alján, a jelenlegi munkaszinten már alapozásra utaló nyomokat találtak, ezért feltételezik, hogy a feltárási munka már megközelítette az eredeti aljzatot.

A területen talált leletekről megtudhattuk: szárnos fém és üvegtárgy illetve csont is előkerült, méghozzá olyan nagy mennyiségben, amennyi lelet talán még az első feltárást vezető Valkó Arisztid idején, a 30-as években sem került elő a Várból. Feld István épp emiatt aggályosnak nevezte, hogy a területen várható az amatőr régészek, "kincsvadászok" felbukkanása is. Az ásatásvezető régész elmondta: a jövő évben tanácsátásként szeretnék folytatni a Vár feltárását, egyben reményét fejezte ki, hogy sikerül előteremteni az ehhez szükséges feltételeket.

A bejáráson az is elhangzott, hogy kérdéses a szabadtéren lévő faszerkezetek időtállósága, különösen azért, mert a gerendákból ácsolt kapuzat szinte teljes egészében ki van téve az időjárás károsító hatásának. Javaslat-szinten felmerült az is, hogy nagyobbítsák meg az öregtorony tetőzetét, amely jelenleg nem fedi teljes egészében a torony faszerkezetét. Félő az is - hangzott el -, hogy maga a várkapu sem marad sokáig ép és érintetlen, hiszen még akkor is fennforog a barbár rongálás esélye, ha nyitva hagyják; ha pedig zárva tartják, akkor a rongálás veszélye még inkább fokozódik. Ennek kapcsán ugyancsak hangsúlyozottan merült fel az őrzés fontossága, erről azonban lapzártánkig nem született döntés.

Hegedűs András 2006-ban megjelent írása II. Ulászló király életéről.

Szólj Már, 2006. III. évf. 3. szám

Romantikus király egy kegyetlen korban - Szívügye volt a reneszánsz építészet

Ötszázötven éve született, és 490 éve hunyt el II. Ulászló, az a magyar király, akinek uralkodása idején fénykorát élte a solymári vadászkastély. A lengyel származású uralkodót, erélytelensége miatt már a kortársai is Dobzse Lászlónak gúnyolták, ám kedvezőtlen megítélésében közrejátszott, hogy a Mátyás idejében szoros gyepeln fogott főurak az ő rovására akarták növelelni hatalmukat. Azon kevés király egyike volt, akik a dinasztikus érdekek ellenére is szerelmi házasságot, kötöttek; kedvét leginkább a reneszánsz művészetekben lelte.

1456. március 1-jén, a lengyel-litván Jagelló dinasztiából származó IV. Kázmér lengyel király és Habsburg Erzsébet utódként született II. Ulászló, későbbi magyar és cseh király. Nagyapja, Albert révén tartott igényt e két ország trónjára, így már 1469-ben fellépett Pogyebrád György cseh uralkodó ellen, akinek halála után huszita támogatással került a trónra, 1471. május 27-én. Tizennyolc évesen már harcba indult a magyar királyságért is, ám csúfos kudarcot vallott: a magyar királyi trón csak Mátyás halála után került számára elérhető közelségbe.

Az "igazságos" király halálával meggyengült az addig szigorúan kormányzott ország, hirtelen minden főnemes több hatalmat akart a már megszokottnál. Ehhez jó uralkodónak gondolták Ulászlót, akit alapvető jellemvonásai gyenge kezűnek mutattak. Megválasztásakor azonnal a királyi hatalmat súlyosan korlátozó feltételeket fogadtattak el vele: kikötötték a Mátyás által bevezetett újítások eltörlését, a nemeseknek "ősi jogaikba" való visszahelyezését, a fontosabb ügyekben pedig a döntés jogát a tanácsnak tartották fenn.

Uralkodását a bárók és a köznemesség harca töltötte ki, miközben a magukra hagyott falvak helyzete egyre súlyosbodott, sőt a mezővárosok fejlődése is megakadt. A káosz láttán a király teljes passzivitásba süllyedt, ekkor ragadt rá a "Dobzse László" név, a lengyel "rendben van" kifejezés alapján. Uralma vége felé robbant ki a Dózsa György vezette, 1514-es jobbágyfelkelés; jellemző, hogy ennek sem kipattanásában, sem leverésében nem volt érdemi szerepe. 490 éve, 1516. március 13-án hunyt el;

halálakor 403 ezer aranyforint adósságot hagyott hátra. A jelentősen meggyengült királyi hatalmat képviselő trónon kiskorú fia, II. Lajos követte. Ulászló első jegyese Barbara brandenburgi hercegnő volt hosszú ideig, az ő keze révén egy sziléziai hercegséget remélt megszerezni. Mátyás halála után azonban Beatrix királynéval jegyezte el magát, sőt, 1490. október 4-én össze is házasodtak. Úgy tűnt, a művészetek iránt fogékony király és az itáliai reneszánszt hazai földön meghonosító Beatrix a dinasztikus érdekektől függetlenül is egymásra talál. Nem sokkal később Ulászló mégis érvénytelenítettetni kérte a házasságát, formai hibákra hivatkozva.

A valódi ok Anne de Foix (Candale-i Anna) francia hercegnő lehetett, akivel 1502. október 6-án kötött igazi szerelmi házasságot. A frigy a Magyarországon nagy népszerűségnek örvendő, s az uralkodásban is tehetséget mutató királyné korai halála miatt csak négy évig tartott, így vélhetőleg a gyors megözvegyülés is hozzájárult ahhoz, hogy Ulászló az utolsó éveiben apátiába süllyedt.

Solymár számára komoly jelentőségű volt Ulászló 26 évig tartó uralkodása, hiszen falunk ezen időszak nagy részében nemcsak hogy a király tulajdonát képezte, de bizonyos értelemben fénykorát is élte. A korosodó király ugyanis kiszemelte magának a Budához nagyon közeli, üdülésre mégis igen alkalmas vadászkastélyt, és már 1496-ban megszerezte az akkori tulajdonostól, Ráskay Balázstól, aki cserébe a Zólyom megyei Végles (amúgy meglehetősen leromlott állapotú) várát, és annak tartozékait kapta meg. Máig fennmaradt a szövege a cseréről szóló dokumentumnak, amelyben Ulászló király a csere indokolásaként - a jó pihenési és vadászati lehetőségeik mellett - a Budához való közelséget, és Solymár szép környezetét emelte ki. Nem ismert viszont olyan oklevél, ami arra utalna, hogy Ulászló a haláláig megvált volna a solymári birtoktól; sőt minden bizonnyal ő volt az a tulajdonos is, akinek nevéhez a vár legjelentősebb reneszánsz stílusú átalakításai fűződnek. Uralkodása alatt készültek el például a palota reneszánsz épületfaragványai - amikhez hasonlók a vár más részeit is díszítették -, és ez idő tájt kötötték össze a kerítőfallal az addig önállóan álló öregtoronyt.
